

Een merkwaardige passie

De Belgische Progressieve Socialisten en nationalisme

column

Mark Elchardus

Socioloog aan de Vrije Universiteit Brussel

Ik heb een zwak voor passies. Als ik me even laat gaan, begin ik ze te verzamelen zoals anderen postzegels of sigarenbandjes. Maar één passie is me volkomen vreemd. Hoe ik ook probeer, ik kan er geen gevoel, zelfs geen begrip voor opbrengen: nationalisme. Ludo Abicht is voor mij een raadsel. Versta me niet verkeerd. Ik beweer niet dat ik het bij het rechte eind heb en hij niet. Ik zeg niet dat nationalistische gevoelens verkeerd of belachelijk zijn. Ik zou trouwens niet weten op welke gronden ik zo'n oordeel zou kunnen vellen. Neen. Ik kan er gewoon "niet inkomen". "Ik voel er niets voor", maar "heb er ook niets tegen" om het in hedendaagse emo-taal te zeggen. Soms stel ik me daar vragen bij. Zou ik niet een beetje afkeurend moeten staan ten opzichte van nationalisme? Kijk eens naar de nare gevolgen ervan. Zou ik daarom niet een greintje van die verontwaardiging moeten tonen, die onze geëngageerde kunstenaars zo overvloedig en onstuitbaar uit hun menigvuldige viscerale afkeren kunnen laten vloeien?

Natiegevoel is me vreemd. Wie me dat als een mankement wil aanrekenen, is welkom. Ik kan me voorstellen dat ik overmorgen - geef me achtenveertig uur de tijd om mijn koffers te pakken - verder leef als Amerikaan, Schot, Waal, Fransman of wat dan ook. Liefst van al als Fransman eigenlijk. Die voorkeur heeft niets te maken met natie, alles met landschap, wijn, gastronomie en de heerlijke onnozelheid van de Parijse intellectuele discussies. Sommige van mijn landgenoten zullen dat beschouwen als een gebrek aan loyaliteit, misschien zelfs als een vorm van landverraad. Maar nationalisme! Het is één van de zeer zeldzame dingen die me volkomen koud laten. Zelfs Axelle Red in levende lijve roept meer gevoelens bij me op.

Het IJzertorengevoel

In de buurt van Diksmuide hebben een paar progressieve vrienden me ooit verbaasd met de opmerking dat zij zich onbehaaglijk voelen bij het aanschouwen van de IJzertoren. Met de beste wil van de wereld kan ik dat gevoel niet met die toren associëren. Als ik daar nu in de buurt ben, kijk ik steeds zeer aandachtig naar het bouwwerk. Het is geen mooie toren, verre van. Het zou nooit bij me opkomen op de weide voor die toren te gaan staan. Maar onbehagen? Neen. Niet met de beste wil van de wereld. Toegegeven, hij irriteert me soms, die toren. Hij staat daar zo opdringerig recht in een landschap dat gemaakt is voor zachte melancholie, voor de noeste stilte van kleine zelfstandigen, voor de occasionele dichter, de voorspelbare ritselaar en de onvermijdelijke dichter-ritselaar. Maar dat is een kwestie van smaak. "Onbehagen" is een al te groot woord om over dergelijke trivia te spreken.

Ik vertel die anekdote over de IJzertoren omdat zij, hoe onbenullig ook, een keerpunt in mijn leven betekende. Ik heb jaren geleefd met de illusie dat ik het met mijn progressieve vrienden en kennissen over minstens één ding roerend en volkomen eens was: wij zijn aan het nationalisme voorbij! Dat geloof was me dierbaar, want ter linkerzijde is men het nooit over veel dingen eens. Maar nationalisme dacht ik, dat gevoel is ons vreemd. Voor ons ligt identiteit in opvattingen over het goede leven en de juiste inrichting van de samenleving. Wat ik op die grijze dag in onze IJzervlakte heb ontdekt, is dat mijn progressieve vrienden wel door nationalistische gevoelens worden beroerd. Zij verwoordden die weliswaar negatief, maar het gaat niettemin om emoties die door een nationalistisch sym-

bool worden opgewekt. Mettertijd kwam ik erachter dat heel wat progressieven nationalist zijn, op de manier waarop sommige gehuwde mannen die hun vrouw haten, precies door dat gevoel aan haar gekluisterd en door haar bezeten blijven. Mettertijd ontdekte ik dat er in feite weinig resolute niet-nationalisten zijn; weinig mensen wiens koude kleren al het gedoe over natie niet raakt. België, Vlaanderen, Nederland, Amerika, Canada, Ierland, Schotland... maakt niet uit, zolang ik de taal ken, een job heb, een plek om te wonen, een kans op een waardig leven (hoewel ik na wijs beraad niet zeker weet of ik Nederland wel bij dat lijstje laat staan). Ik ken maar weinig mensen die helemaal niet nationalistisch zijn, een klein, maar genietbaar handjevol.

Zij worden overigens steeds schaarser. Progressieve nationalist schieten vandaag als herfstpaddestoelen uit de grond. Misschien stuwt de verrotting van de natiestaten hen omhoog, op in de vaart der volkeren. De Belgische Progressieve Socialist (BPS) zien in het Belgicisme zo waar een ruk naar links. Dat staat letterlijk in

BPS-visie, 13de jaargang, 2de trimester. "De meeste Belgischgezinde intellectuelen en kunstenaars zijn links gericht". Een ontnuchterende mededeling is dat. Als ze klopt, moeten we het ergste vrezen voor België, voor links, voor de kunst en bovenal voor de intellectuelen (in de mate dat daar nog iets voor te vrezen valt). Men kan aan dingen "Belgisch" gehecht zijn zoals aan een afgedragen kamerjas, uit habitus of inertie. Men kan een beetje Belgitude spelen als een ironiserend commentaar op vormen van nationalisme die zich au sérieux nemen. Mochten de Belgische Progressieve Socialist dergelijke attitudes vertolken, het zou hun blad onderhoudend maken. Het zou een bel Parijse onnozelheid laten opborrelen in een land dat al te dikwijls zwaarwichtig aan zijn eigen lichtzinnigheden tilt. Maar de Belgische Progressieve Socialist hebben van alles zwaar op de lever liggen. Zij lopen ge-

bukt. Zij willen ons loodzwaar duidelijk maken dat vandaag in dit land, intellectueel gezag, kunstzinnigheid en links engagement als vanzelf naar "Belgicisme" en "Belgischgezindheid" leiden. Gedreven door de onwrikbare logica die het handelen van linksen, kunstenaars en intellectuelen stuwt, om nog te zwijgen over de nog onwrikbaarder, nog sterker gedreven logica van onze selecte schare progressief intellectualiserende kunstenaars, belandt men bij de liefde, de passie voor België. Hoewel alle vormen van nationalisme me koud laten, word ik daar toch een heel klein beetje onwel van. Niet ter wille van het nationalisme dat zich aldus schoorvoetend in ongure gedaanten manifesteert, wel ter wille van de onnozelheid die op die manier in de schoenen van het denken en in het bijzonder van het linkse denken wordt geschoven. De Belgische progressieve socialist verschijnen hier niet alleen als een groepje nationalist onder anderen, maar ze stellen dat links denken, kunst

Ik ontdekte dat er in feite weinig resolute niet-nationalisten zijn; weinig mensen wiens koude kleren al het gedoe over natie niet raakt. Mettertijd kwam ik erachter dat heel wat progressieven nationalist zijn.

beoefenen en intellectueel zijn, vandaag een gehechtheid aan België impliceert zoals andere nationalist menen dat bloed en bodem gehechtheid aan Vlaanderen, Servië of Beieren impliceert.

Kunst of politiek?

Alles wordt vandaag zo verdomd Völkisch en primordiaal. Vlaanderen, België, zelfs de socialist van de BPS. Ter ondersteuning van hun positie citeren de Belgische Progressieve Socialist een aantal artiesten. Kunstenaars hebben blijkbaar iets met nationalisme. Onder de Duitse bezetting hebben 'Vlaamsche' dichters, cumulerend als priester, menige jongeman met hun verzen naar het Oostfront gedreven. Heethoofden met bevroren tenen. Men houdt kunstenaars best zo ver mogelijk van de politiek verwijderd. Bij Gallimard liet Eric Michaud daarover in 1996 een boeiend

boek verschijnen: *Un art de l'éternité*. Ik lees daarin dat Robespierre, aan wie nochtans geen vorm van pathos vreemd was, al waarschuwde voor de politieke inmengingen van kunstenaars: "Pour chercher à se rendre habile dans les arts, il ne faut que suivre ses passions, tandis que, pour défendre ses droits et respecter ceux d'autrui, il faut les vaincre". Politici die hun optreden verantwoord door politiek te beschouwen als een vorm van kunst, blijken in de praktijk en in het beste geval, nog altijd iets erger dan pest en cholera verenigd. Mussolini achtte zich een kunstenaar onder de kunstenaars, werkend met "het weerbarstigste materiaal van de massa". "Wij, die vorm geven aan de nieuwe Duitse politieke cultuur", schreef Goebbels, "wij voelen ons als kunstenaars die de opdracht hebben de ruwe massa om te vormen tot een vol en stevig volk". Misschien zijn we inmiddels voldoende gewaarschuwd om politici met dergelijke vuige opvattingen, van op grote afstand te detecteren. Hoewel... Kunstenaars die zich politicus of anti-politicus achten, tenderen onvermijdelijk naar dezelfde positie. Gemanipuleerde en opwindende emoties, politieke belangen vermomd als ironie, nemen dan de plaats in van discipline, respect en rede. De uiteindelijke onbenulligheid van de hedendaagse kunstenaar-politicus maakt vergelijkingen met pest en cholera natuurlijk schromelijk overdreven, belachelijk eigenlijk. De vergelijking met een vervelende eruptie van acne is proportioneler (en redelijker).

De solidariteit van het schuldgevoel

Onder de door BPS geciteerde kunstenaars, bekleedt Tom Lanoye de meest breedsprakelijke plaats. Voor hem is Belgisch nationalisme nu de mise omdat de Waalse travailleurs vroeger solidair zijn geweest met de miserbare Vlaamse boerkes. Bij de historische juistheid van die stelling kan men vraagtekens plaatsen, maar die doen evenmin ter zake als de genetische argumenten die men kan inbrengen tegen de stelling dat we solidair moeten zijn met een bepaalde groep omdat we "van hetzelfde bloed" zijn. De metafoor van het bloed, waar het rechtse nationalisme zo gre-

tig en romantisch naar grijpt, wordt aan progressieve zijde steeds frequenter vervangen door de metafoor van de schuld. Men moet solidair zijn en compassie tonen ten opzichte van die groepen waarvan kan worden gezegd dat ze onheus behandeld werden door onze voorouders of waarvan daarentegen kan worden beweerd dat zij onze miserbare voorouders hebben geholpen. De band tussen de mensen wordt op die manier een band tussen schuldigen, schuldenaars en slachtoffers. Deze utilitaristische metafoor van de schuld is een van de duidelijkste tekenen van de groeiende invloed van klein- en nieuwburgelijke angst- en schuldgevoelens op het progressieve denken. Het lijkt me een barslechte basis voor gevoelens van solidariteit. Het is spijtig dat het BPS, waarvan ik menig standpunt in het verleden kon delen, met wie ik alleszins een groot scepticisme ten opzichte van separatisme deel, het debat over de solidariteit tussen de bewoners van dit land nu laat afglijden tot op het niveau van dat kneuterige kruideniersnationalisme.